

כשהבלון פגש את הקוץ

יעקב לוינסון היה כלכלן מוכשר ביותר, בהיותו בן 31 כבר מונה למנהל העסקים של חברת העובדים של ההסתדרות, אז גוף חזק מאוד, ובגיל 36 בלבד מונה יעקב לוי"ר בנק הפועלים, אז הבנק השלישי בגודלו.

במסגרת מטרתו להגדיל את נכסי הבנק וליצור עליית שווי מהותית, הוא הגה רעיון, ולפיו, כדי למנוע תנודות חדות במחירי המניה וליצור יציבות בעלייה מתונה של שווי המניה - בכל יום, לקראת סוף יום העסקים, חברות הבת של הבנק ירכשו את כל מניות בנק הפועלים המוצעות למכירה ע"י המשקיעים ובכך ישוו את הביקוש להיצע, כך לא תהיינה תנודות חדות במחיר המניה והמחיר יעלה באופן מתון וסולידי.

המדיניות הצליחה מאוד וכך עלה שווי המניה של בנק הפועלים, באופן מתון ובטוח על פני שנים. למדיניות זו קראו "ויסות".

מנהלי בנקים אחרים ראו והצטרפו - בנק לאומי, דיסקונט - ובנפילה בשנת תשמ"ב (1982) שמרו מניות הבנקים של הפועלים, לאומי ודיסקונט על ערכם ולא נפלו במפולת.

בנק מזרחי הצטרף בשלב זה גם הוא לויסות, ורק הבנק הבינלאומי לא פעל כך.

מדיניות זו שהחלה עוד בשנת תשל"ח (1978), הייתה תחילה מקובלת ושמרנית והעיתונות הכלכלית הפרידה השקעות אלו במניות הבנקים משאר ההשקעות במניות בבורסה.

אך הלחץ לעליית שווי המניות, גרם לערך המניות לעקוף את שוויים האמיתי של המניות (כלומר, את מה ששווי המניות משקף באמת - השווי הכלכלי של הבנק), אז נאלצו הבנקים לייצר "פטנטים" חדשים.

לוינסון המוכשר הביא פתרון ובנק הפועלים שוב היה ראשון והמציא את "העסקה המשולשת" - הבנק העמיד ללקוחותיו הלוואות ארוכות טווח ואלו התבקשו לרכוש בכספי הלוואה את מניות הבנק - ההנחה הייתה ששווי המניות יעלה מעל הלוואה והלקוח ירוויח את הפרש עליית ערך המניות מול הלוואה צוברת הריבית.

ומה עם הביטחונות? - המניה המושקעת עצמה - מהווה בטחון (בעצם, יצירת "יש מאין"). בנוסף, ללקוחות ששיתפו פעולה - הבנק אישר הגדלת מסגרות אשראי.

זהו מנגנון ניפוח אין סופי, וכמו כל בלון - יום אחד הוא פוגש קוץ... ומתפוצץ...

היקף המסחר במניות הבנקים היווה 70% מהמסחר בבורסה - בלון אימתני.

האוצר נכנס למלכוד - הממשלה ידעה על הרצת המניות והוויסות, על הבלון עצום המימדים שהתפתח אך לא הייתה דרך לבלום זאת - כל נסיון לאסור על הבנקים להמשיך בכך הביא לאיום

התשד"מ 6.10.83 צנחו מניות הבנקים ב-30% (!!), אותו יום חמישי קיבל את השם "יום חמישי השחור" כתוצאה מכך - נסגרה הבורסה לשבועיים וחצי, וכשנפתחה הבורסה מחדש למסחר היא צנחה בעוד 17%.

כתוצאה מהמפולת הלאימה הממשלה את הבנקים ועשתה הסדר עם המשקיעים לפיו יקבלו את ערכי השקעתם לפי השווי ביום רביעי שלפני יום המפולת, בניכוי "הנחה" או אפשרות להשקיע במספר חלופות כמו - לקבל כסף מיידי בניכוי הפסד לטווח ארוך בתוכנית צמודה נושאת ריבית וכיוצ"ב. המדינה שמימנה את רכישת המניות מידי הציבור מכרה את מניות הבנקים במהלך שנות ה-90, מלבד בנק לאומי שאת גרעין השליטה בו לא מכרה המדינה עד לעצם היום הזה, למעשה המדינה היא בעל השליטה בבנק לאומי.

לאחר המפולת - נגיד בנק ישראל משה מנדלבאום נאלץ לפרוש, המפקחת על הבנקים גליה מאור ננזפה (אך הפכה בהמשך מנכ"לית של בנק לאומי), לוינסון המוכשר והוגה הרעיון פרש קודם לכן כבר בתש"מ 1980.

בי"ד בטבת תשמ"ה 7.1.1985 החליטה ועדת ביקורת המדינה על הקמת ועדת חקירה ממלכתית בראשות השופט בייסקי.

הוועדה מצאה את מנהלי הבנק אשמים (אשראי כנגד מניות, התניית שירותים, עדות שקר ועוד).

הפרקליטות תחילה החליטה שלא להעמידם לדין, בטענה ש"הם כבר קיבלו את העונש שלהם" בגלל עצם אובדן השליטה שלהם בבנקים והנזק הכלכלי שלהם עצמם אך בעקבות לחץ ציבורי והחלטת בג"צ הם הועמדו לדין בשנת תש"נ 1990.

בבי"מ מחוזי הורשעו ראשי הבנקים וראי החשבון, רובם ערערו לעליון שקיבל חלק מהערעור והקל בעונשם.

אף אחד לא ישב בכלא והם שילמו קנסות כספיים בלבד.

ועדת בכר לבנקאות ב-2004 חזרה על מסקנות ועדת בייסקי לעניין ריכוזיות הבנקים הפיקוח והשליטה בקופות גמל ובקרנות השתלמות.

האם כיום יכולים להיות רגועים? ימים יגידו.

שלהם כלפי הממשלה שזה יגרום להסתערות של המשקיעים על הבנקים, בבקשה למכור את המניות, מה שיביא למפולת חסרת תקדים.

גם היטל ה-2% על פעולות בבורסה שהוטלו ב-1982 - סוג של מס מחזור על פעילות קניה ומכירה של ניירות ערך - בעקבות מלחמת לבנון הראשונה (מבצע שלום הגליל) דילג על הבנקים והם קיבלו פטור.

שמועות מספרות, שסיבה נוספת לכך שהממשלה לא עצרה את הבנקים מלהמשיך ולווסת את המניות, הייתה התלות של המערך והליכוד בבנקים - המפלגות קיבלו הלוואות עצומות מהבנקים כדי לממן את בחירות תשמ"א (1981), הן שנותרו עם גירעונות והיו נתונים לחסדיהם של מנהלי הבנקים.

בתחילת 1983 תשמ"ג, הציבור עבר יותר ויותר להשקעות דולריות ומנהלי הבנקים הגבירו את הלחץ על הממשלה לייצר אלטרנטיבה למשקיעים כדי שלא יזנחו את ההשקעה במניות הבנקים.

לדוגמא, הם דרשו משר האוצר להגביל את יכולת המשקיעים להשקיע בדולרים או להלוות לבנקים כסף כדי לווסת את מכירת המניות, ע"י ציבור המשקיעים.

שר האוצר ניסה בדרכים שונות לעצור את תופעת הוויסות אך ללא הועיל ובסוף חודש תשרי התשד"מ 'אוקטובר 1983 התראיין שר האוצר דאז ואמר לגבי הלחץ של הבנקים עליו: "לא ניתן להכתיב לנו את המהלכים"

הציבור הבין את כוונת האוצר באופן כזה שגוי ורץ למכור את מניותיו, ביום חמישי כ"ט בתשרי

הוועדה מצאה את מנהלי הבנק אשמים הפרקליטות תחילה החליטה שלא להעמידם לדין, בטענה ש"הם כבר קיבלו את העונש שלהם" בגלל עצם אובדן השליטה שלהם בבנקים והנזק הכלכלי שלהם עצמם

ראשי הבנקים וראי החשבון, רובם ערערו לעליון שקיבל חלק מהערעור והקל בעונשם. אף אחד לא ישב בכלא והם שילמו קנסות כספיים בלבד. ועדת בכר לבנקאות ב-2004 חזרה על מסקנות ועדת בייסקי לעניין ריכוזיות הבנקים הפיקוח והשליטה בקופות גמל ובקרנות השתלמות. האם כיום יכולים להיות רגועים? ימים יגידו.